

16 MART UNUTULMAZ

Kanlı Saddam rejimi geçtiğimiz yıl 16 Mart günü Halepçe kasabasına karşı zehirli gaz kullandı. Sömürgeci zorbalar, Halepçe'deki askeri bozgunun öcünü sivil ve savunmasız Kürt halkından böyle almaya kalkıştılar. Çoğu çocuk ve kadın olmak üzere 5000 insanımız bu olayda can verdi, binlercesi sakat kaldı.

Kimyasal silah, yalnız insanları ve öteki canlıları kitlesel olarak yoketmekle kalmıyor, aynı zamanda toprağı zehirliyor. Bu iğrenç silahın kullanılması uluslararası anlaşmalarla yasaklanmıştır. Onu kullanmak insanlığa karşı suç sayılıyor.

Ne var ki bu silahı Irak, Halepçe'den önce de zaman zaman bu genişlikte olmasa da, özellikle askeri mevzilere karşı kullandı. Ama bir kentin halkının toptan kırımına yönelik olarak kullanılması ilkti.

Bağdat'ta iktidarı elde tutan cellatlar, ilk günlerde, şaşkınlıktan ve pervasızlıktan olacak, kimyasal silah kullandıklarını inkar etmediler. Hatta, "ülkemizi savunmak için her türlü silahı kullanırız" biçiminde, bu iğrenç eylemlerini savunmaya ve tehditler savurmaya devam ettiler. Buna rağmen dünya kamuoyu, en başta da sorumlu politik çevreler, yalnız savunmasız, mazlum Kürt halkına karşı değil, aynı zamanda uluslararası yasalara, tüm insanlığa karşı işlenmiş bu ağır suç karşısında şaşılacak derecede duyarsız, ilgisiz davrandılar. Bu ciddi bir sorumsuzluktu, utanılacak birşeydi. Ve bu suskunluk katillerin işini kolaylaştırdı, onlara, bu tür cinayetlerini sürdürmek için cesaret verdi. Bu yüzden ki, 1988 Ağustos ayında, Irak-İran arasında ateşkesin başlamasıyla birlikte Kürdistan'a karşı büyük bir saldırı başlatan Irak, yoğun biçimde kimyasal gaz kullandı. Bu, çok dar olanaklarla kahramanca bir direniş yürüten ve büyük başarılar sağlamış olan halkımızın yurtsever güçlerini ve sivil halkı zor duruma düşürdü. Binlerce yeni kurban verilirken, yüzünü aşkın insanımız daha sınırları geçerek, kendi ülkesinde göçmen durumuna düştü.

Bu ikinci saldırıdan sonra uluslar-

arası kamuoyunda Bağdat cellatlarına karşı tepkiler yükseldiyse de, bunlar, olayın ciddiyet ve öneminin gerektirdiği boyutlarda olmaktan çok uzaktı. Üstelik, kimi Batılı ülkelerde yükselen bu sesler olumlu olmakla birlikte, Kürt halkına karşı başvuru kanlı kıyıma duyulan öfkeden ve gerçekten kimyasal silahlara karşı olmaktan çok, başka nedenlerden kaynaklanıyordu. Bağdat rejiminin elinde uzun menzilli füzeler ve bir kimyasal silah deposu vardı. Bu, onları İsrail adına endişe-

lendiriyor. Kaldık bu tepkiler diğer bir açıdan da ikiye bölünmüştü. Irak'a kimyasal silahın hammadde-sini onlar (örneğin kimi F. Alman firmaları) sağlamıştı. Bu tepkiler fazla da sürmedi zaten ve lafta kaldı; sözü edilmesine karşılık, etkili hiçbir önlem alınmadı.

Sosyalist ülkeler ise, Irak rejiminin tüm bu cinayetleri karşısında susmayı tercih ettiler. Hatta, Pravda'da çıkan yazı türünden, Irak'ı savunmaya, kimyasal silah kullanıldığını giz-

(Devamı 10. sayfada)

ÖZAL HÜKÜMETİ DERHAL ÇEKİLMELİ ERKEN VE DEMOKRATİK BİR GENEL SEÇİM !

Yerel seçimlere ilişkin yazımızda (R.A. sayı: 124), "ANAP'ın yerel seçimlerde bir hezimete uğraması bir sürpriz olmaz" demiştik. 26 Mart seçimleri oldu ve gerçekten ANAP bir kayba değil, hezimete uğradı. Ancak, doğrusunu söylemeli, hezimetin bu derecesini biz de beklemiyorduk.

ANAP'ın oyları yüzde 22'e düştü, yani Kasım 1987 seçimlerinden bu yana geçen bir yılı aşkın sürede yüzde 14 düşüş! Böylece o, oylarını yüzde 28'e çıkaran SHP'nin de, yüzde 26'ya ulaşan DYP'nin de çok gerisinde, üçüncü parti durumuna düştü.

İl belediyeleri bakımından ise ANAP'ınki tam bir iflas ya da yıkım oldu. O, 67 il belediyesinden yalnızca ikisini, Malatya ve Hakkari'yi alabildi, Refah Partisi ve hatta MÇP'nin ardından beşinci duruma düştü!

İktidar olanaklarını elinde tutma, kitleleri bir kez daha 12 Eylül öncesiyle korkutma, özellikle Kürdistan'da terör estirme, seçmenleri, eğer ANAP'a oy vermezlerse o beldeye hizmet götürmemekle tehdit etme, futbol tutkunu kitlelerin duygularını sömürmek için ta Köln'e kadar gitme şaklabanlıkları, tüm bunlar da para etmedi.

TBMM'de üçte ikiye yakın çoğunluklu, ABD destekli, holding pa-yandalı, anlı şanlı ANAP'a ve Özal hanedanına ne oldu böyle?.. Evet, Türkiye'nin şimdiye kadar görmediği derecede pervasız, vurguncu, soyguncu, kitlelere metelik vermeyen, halkın sefaleti, acısı üzerine bir hanedan kurmaya yeltenen bu reziller, tam da o güzelim halk deyişine uygun biçimde, eşekten düşmüş karpuzla döndüler.

Kuşku yok ki bu, kitlelerin 12 Eylül'e, eşi az görülen bu sömürü ve baskı rejimine, onun sivil kılıflı devamı olan ANAP iktidarına karşı tepkisinin ürünüdür. Soygun ve zulüm çarkını pervasızca yürütmeye kalan Özal, sonunda ektiklerini biçmiş ve kitlelerden hak ettiği tokatı yemiştir.

Bu durumda, Türkiye gibi bir ülkede ve ANAP gibi bir partide bile

(Devamı 2. sayfada)

ÖZAL HÜKÜMETİ...

(Baştarafı 1. sayfada)

olsa, azıcık onur ve sağduyuya sahip birinin yapacağı iş, hemen, 27 Mart sabahı istifa etmek, geçici bir hükümete ve erken bir genel seçim yolu açmak olurdu. Ama ne gelir! Yerel seçimlerin öne alınmasına ilişkin bir önceki referandumda bile, oyları düşerse çekip gitme tehditinde bulunan bu adam, şimdi, eşi görülmemiş bir pişkinlik ve utanmazlıkla, hiçbir şey olmamış gibi, devam edeceğini söylüyor. Üstelik, cumhurbaşkanı da bu meclis tarafından ve onun içinden seçilir diyor. Yani palyaçonun gözü bu tutkuyla kararış, adam hiçbir şeyi görmüyor artık.

Peki bu mümkün mü? Hayır. Özal bu niyetle olabilir ve böyle diyebilir; ama bu, yalnızca onun ne derece şapıttığını gösterir. Artık hiçbir güç Özal'ı uzun süre o koltukta ve tabanı oyulmuş ANAP'ı da iktidarda tutamaz. Zaten, başından beri halk düşmanı olan bu hükümetin, bundan böyle, varolan göstermelik seçim kural ve ölçüleri bakımından bile, hiçbir meşruiyeti kalmamıştır. Böyle bir hükümeti ABD ve holding desteği bile ayakta tutamaz. Kaldı ki itibarını bunca yitirmiş, boşlukta kalmış bir hükümeti iç ve dış sermaye de, kuşku olmasın ki artık desteklemeyecektir. Kimse palyaçonun gözünün yaşına bakmayacaktır. İç ve dış sermaye bakımından yeni bir cuntanın gereği de olmadığına göre, yapacakları şey bellidir. Onlar açısından ortada iki seçenek var: Ya İnönü ve Baykal yönetimindeki ehli, suya sabuna dokunmaz bir SHP iktidarı, ya da yeniden Demirel. Ama belli ki, şans artık büyük ölçüde, tırmanışa geçen Demirel'dedir. Bundan böyle, artık ne iç boşuşmalar içindeki ANAP'ın parçalanmasını, ne de sağcı oy tabanının ANAP'tan Demirel'e daha hızla kaymasını kimse önleyemez. Sermayenin de bunu SHP iktidarına tercih edeceği bellidir. Yani SHP'nin şu anda, görünürdeki "birinci parti" durumu geçicidir ve onu, önümüzdeki bir seçimde iktidar yapmaya yeteceği çok kuşkuludur.

Bir gerçek daha var: Gerek ANAP'ın çöküşü, gerekse SHP'nin şu anda yarışta öne geçmesi ve Demirel'in de finişte doğru atağa kalkmış olması, SHP ve DYP'nin marifeti değildir. Bu yalnızca, bu sömürü ve zulüm düzeninden bıkan kitlelerin marifetidir. Onlar, nasıl 1983'te, cuntanın iki güdümlü partisine karşı, sivil görünümli ANAP'ı iktidara getirdilerse, şimdi de, ANAP'ın sürdürdüğü bu azgın sömürü ve zulüm politikasına karşı, tu-

tacak başka bir dal bulamadıkları için SHP ve DYP'ye yöneliyorlar. Özellikle de SHP, bugün vardığı yere, kendisini yormadan, tümüyle kalabalığın itmesiyle varmıştır!

Demirel ve ekibinin, son seçimlerde, kitle psikolojisini daha iyi kavradıkları, bu nedenle söz ve sloganlarını oldukça iyi biçimde seçtikleri bir gerçektir. Gölgesinden ürken, karınca ezmez İnönü ile Baykal ise bu kadarını bile yapamadılar. Onların kitlelere sunduğu program nedir? Nasıl bir çıkış yolu öneriyorlar? Gerçek şu ki, bu baylar, tiksindirici bir mızımlıktan başka birşey olmayan bir "sükünet" ve sözde "olgunluk" taktiğiyle ve ANAP'ın halkı canından bezdirmesi, biktırması sonucu, kendilerine iktidar yolunun otomatikman açılacağını sanmaktadırlar. Böylece onların politikası fincancı katırlarını ürkütmeme olarak özetlenebilir. Sola karşı ise yiğit ve yamandılar. Parti içindeki gerçekten dinamik, ilerici, yaratıcı güçleri ezmekte, bunun için parti içi demokrasiyi paspas gibi çiğnemekte ise hiçbir sakınca görmüyorlar. Ve kimbilir, şu anda, belediye seçimlerinde sağlanan başarıyı, SHP'nin oy sıralamasında birinci parti durumuna çıkmış olmasını, kendilerinin sözkonusu "akıllıca", "temkinli" politikalarının bir ürünü saymaktadırlar. Ne var ki bunda pek yanılıyorlar. Fincancı katırlarını ürkütmeme politikası onları iktidar yapmaya yetmeyecektir. Nitekim, finişe daha epey varken, deneyli Demirel'in başı da yanibaşlarında görünmüştür. ANAP'ın mirasını ise SHP'den çok sağcı DYP'ye yönelmesi doğaldır. SHP ancak kitlelerden yana bir programla ve yürekli bir demokrasi mücadelesiyle yığınları seferber edebilir.

Ama bizim derdimiz, kuşku yok ki, ne SHP'nin ne de Demirel'in ANAP'ın yerine iktidar olmasıdır. ANAP'ın yediği darbe, kuşku yok, 12 Eylül'ün, faşist çarkın, azgın sömürü ve zulüm rejiminin aldığı bir darbedir. Ama 12 Mart ve 12 Eylül öncesinin şu ünlü Demirel'inin, ya da gölgesinden korkan bir SHP'nin iktidar olmasıyla Türkiye'ye burjuva anlamda bile olsa, geniş bir demokrasinin gelmesi ve kitleler üzerindeki sömürü çarkının yeterince hafiflemesi beklenemez. Kitlelere, böylece düşlerle oylanmamak gerektiğini açık açık söylemeliyiz.

Elbet, iktidar partisinin büyük darbe yediği böyle bir dönem önemlidir. Bundan böyle başa kim gelirse gelsin, 12 Eylül döneminin acısız ekonomi politikasını sürdürmesi güçtür. Geniş halk yığınları sözkonusu gidişin durdurulmasını, yaşam koşullarının iyileştirilmesini, ülkeyi bir boydan bir boya cehenneme çe-

viren baskı çarkının sona erdirilmesini, özetle, ekonomik ve toplumsal yaşamda değişiklikler istiyor. Kimse bu değişiklik isteminin önüne yeni bentler dikemez.

Kitlelerden yana köklü toplumsal değişiklikler isteyen sol güçler, ne yazık ki, elbet yıllardır işleyen faşist çarkın bir ürünü olarak, bugün de dağınıklar, kitleleri güçlü biçimde örgütleyip yönlendirebilecek bir etkinliğe sahip değiller. Ama boş durmak gerekmiyor. Doğru, gerçekçi çıkış yollarını kitlelere göstermek, onları aktif mücadeleye çekmek için elden geleni yapmak bugün daha da önem kazanmıştır.

Yığınlar istemlerini haykırmak ve elde etmek için sahneye çıkmadan sömürü ve baskı rejimini hafifletmek, yaşam koşullarını iyileştirmek, budanmış demokratik hakları geri almak ve daha da genişletmek mümkün değildir.

26 Mart sonrası ortaya çıkan duruma uygun olarak, öncelikle, iktidar koltuğuna yapışmış Özal alçağını istifaya zorlamak için yığınları eyleme çağırmalıyız. Özal hükümeti derhal çekilmeli, geçici bir hükümet kurulmalı ve seçimlere gidilmeli.

Ama bu yetmez. Binlerce siyasi tutuklu zindanda iken, binlerce solcu, demokrat ve yurtsever yurt dışında mültecilik koşullarında yaşarken, ülkede işkence ve terör çarkı tüm hızıyla sürerken, gerçek solun ve Kürt yurtsever hareketinin örgütlenme hakkı yokken, sol ve yurtsever basının özgür değilken, kitle ve meslek örgütleri çoğunlukla yasaklı, olanları ise yoğun baskı altında iken yapılacak bir seçim ülkeyi demokrasiye nasıl götürebilir?

Bu nedenle, acil demokratik istemleri yükseltmenin zamanıdır. Yapılması gereken ilk işler arasında, bir genel af ilan ederek ve yurttaşlıktan çıkarılanların yurttaşlık hakkını geri vererek zindanların boşalmasına ve sürgündekilerin dönüşüne olarak sağlanmalıdır. İşkence çarkı dağıtılmalıdır. Basın üzerindeki hertürlü baskı ve yasağa son verilmelidir. Düşünce, basın ve örgütlenme özgürlüğü ile ilgili engeller ve cezalar kaldırılmalı, demokratik bir seçim yasağı yapılmalı, temel hak ve özgürlükleri gerçekten güvenceye alacak yeni bir anayasa için harekete geçilmelidir. Bunlar olmadan yapılacak seçim bir kez daha oyun olur. Demokrasiden söz edip de bunun için mücadele etmeyen kişi, ancak bir ikiyüzlü ve yalancıdır.

Bu istemleri yükseltmek ve yığınları bunun için mücadeleye çağırarak, toplumda demokrasi yandaşı gerçek güçlerle buna engel olmaya çabalyanlar arasındaki saflaşmayı da netleştirecektir.

STALİN ÜZERİNE • KEMAL BURKAY

Zaman zaman Sovyet basınından yaptığımız çeviriler, öyle sanıyoruz ki bu büyük sosyalist ülkede olup bitenler, özellikle de son yıllarda yer alan önemli değişiklikler konusunda yoldaş, sempatican ve diğer okurlarımızı aydınlatmaya yardımcı oluyor. Söylemeye gerek yok ki, bir yazıyı seçmek, çevirip yayınlamak, onda dile getirilen tüm görüşlere katılmak anlamına gelmiyor. Hatta, onu esas olarak benimsemiyor bile olabiliriz. Ama o, bugün Sovyet toplumunda yer alan önemli tartışmalarda, bir tarafın görüşlerini dile getiriyorsa, en azından bunun okura yansıtılmasında, bilinmesinde yarar olduğu kanısındayız.

Örneğin bu sayıda yayınladığımız Prof. Volkogonov'la söyleşide katıldığımız, katılmadığımız görüşler var. Ama söyleşi ilginç.

Sovyetler Birliği'nde ekonomik ve politik alanda başlatılan reformlar, ister istemez Stalin dönemini ve Stalinizmi birkez daha gündeme getirdi. O, Krutçof döneminde yapılanlardan sonra, son iki-üç yılda bir kez daha ve daha da şiddetle eleştirile-re hedef olmakta.

Bu eleştirilerin haklılık payı nedir?

Biz Türkiye ve Türkiye Kürdistanı'ndan marksistler, çoğunlukla, Stalin'i hep iyi yanlarıyla tanıdık. Onu, Lenin'in arkadaşı, dirençli bir devrimci, kararlı bir Leninist, Sovyetler Birliği'ni uzun yıllar yöneten, Lenin'den sonra uzun kuruculuk yıllarında sosyalist topluma liderlik eden, faşizme karşı yürütülen amansız savaş yöneten lider, ayrıca, ulusal soruna ilişkin olarak da Lenin'den sonra -yada onun yanısıra- en önemli teorisyen ve bilimsel kaynak olarak tanıdık. Ona hayranlık duyduk. Stalin'e yönelik eleştirileri ise, daha çok kapitalist kampın, İkinci Enternasyonalcilerin ve öteki anti-Leninist ve anti-Sovyetik kesimlerin propagandası olduğunu düşündük. Bu yüzden Stalin'le ilgili olarak daha önce yapılan ağır suçlamalar gibi, son dönemde yapılanlar da, açık söyleyelim ki, bizde şaşkınlık ve burukluk yaratıyor.

Sosyalizmin düşmanlarının başından beri Sovyetler Birliği'ne ve onun liderlerine yönelik olarak bir karalama kampanyası yürüttükleri, sosyalizmin gerçeklerini çarpıttıkları elbet doğrudur, onlar bugün de aynı şeyi yapmaktalar. Yine bilimsel sosyalizmin şu ya da bu türden sol

karşıtları da bu çarpıtmalarda bir hayli pay sahibidirler. Bunların dedikleri karşısında ihtiyatlı olmak, Sovyetler Birliği'ni, sosyalizmi ve sosyalist mücadelenin seçkin liderlerini savunmak, elbet bizim için devrimci bir görevdir.

Diğer yandan, Stalin'le ilgili olarak söylenip yazılanların tümünün "düşmanın" ya da "kötü niyetlilerin" bir uydurması olmadığı, bir bölümü gerçekten abartma ve çarpıtma olsa bile, onun önemli hatalar, hatta devrime, sosyalist kuruluşa büyük emeği geçen pekçok lidere, Parti emekçisine karşı ağır suçlar işlediği, kendisinin putlaştırılmasına göz yumduğu, sosyalizmin düşmanlarına karşı mücadelenin gereklerini aşan, Parti'de ve ülkede tartışma ortamını adeta yok eden, sosyalist demokrasinin gelişip serpilmesini önleyen bir baskı rejimi kurduğu da bir gerçektir. Şimdi Sovyet toplumu ülkede tam bir açıklık, özgür bir tartışma ortamı yaratmaya çalışırken, doğal olarak geçmişin olumsuzluklarının üzerine eğiliyor, onları açığa çıkarıyor, Stalin'i ve Stalinizmi de birkez daha şiddetle eleştiriyor. Toplumun yenilenmesi, sosyalist demokrasinin ayakbağlarından kurtulması, gelişip serpilmesi için bu gereklidir.

Ne varki bu konuda, bir başka aşırılığa gidildiği kanısındayız. Bir kesim, Stalin'in yanlışlarını eleştirirken, onun devrime, sosyalizmin kuruluşuna katkılarını sıfıra indirmekte, bugünkü sovyet toplumunun neredeyse tüm sorunlarının nedeni olarak onu göstermektedir. Bunun bilimsel, objektif bir değerlendirme olmadığı kanısındayız. Böyle bir eleştiri inandırıcı da olmaz.

Böylesine tek yanlı, duygusal bir yaklaşımı, bizzat Prof. Volkogonov'ta görmek mümkün. Bu sayın Sovyet tarihçisi, kuşkusuz, Sovyetler Birliği'nin tarihini bizden çok iyi bilmektedir. Ama tarih hocası olmak, kimi zaman önemli tarihi olaylara ve kişilere yönelik olarak subjektif değerlendirmeler yapmaya engel olmuyor. Belki de sayın Volkogonov olayların içinde yaşayan bir insan olduğu, belki de -belkisi fazla- bir taraf olduğu için duygusal davranmaktan kurtulamıyor.

Volkogonov, Stalin döneminde Sovyetler Birliği'nin sağladığı ekonomik ve toplumsal gelişmeden, kümsemser bir tarzda şöyle söz ediyor:

"İnkâr edilemez bir gelişme sağlandı, ama çoğu kez de Stalin'in tercihlerine zıt yönde"...

Volkogonov, sözkonusu gelişme için, "inkâr edilemez" diyor. Oysa bu dönemde Sovyetler Birliği'ndeki ekonomik gelişme yalnız "inkâr edilemez" değil, aynı zamanda eş görülmemiş türdendir. Birinci Dünya Savaşı'nda ve daha sonra da iç savaşta iyice yakılıp yıkılan Avrupa'nın bu geri ülkesinde, kısa sürede dev bir gelişme sağlanmıştır. "1930'ların sonlarına doğru Sovyetler Birliği endüstriyel üretimde Avrupa'da birinci, dünyada ise ikinci sırayı almış, gerçek anlamda büyük bir endüstri gücüne dönüşmüştü. Bu, emeğin çağ açan türden bir başarısıydı, özgürleşen emeğin bir başarısıydı, Bolşevik Partisi'nin bir başarısıydı"(1).

Bu başarıda Partiyi yöneten, en önemli politik ve ekonomik kararların sorumluluğunu taşıyan liderin ve çevresinin payı yok mudur? Besbelli ki, nasıl sözkonusu dönemde, hatta günümüzde bile görülen kimi olumsuzluklardan o dönemin liderini ve çevresini, şu ya da bu ölçüde sorumlu tutuyorsak, olumlu gelişmelerde ve başarılarda da onun ve çevresinin rolünü ve katkısını hesaba katmak gerekiyor.

Volkogonov, bir başka soruya cevap verirken de şöyle diyor:

"Başlangıçta belki de Sovyet iktidarının bazı gerçek düşmanları vardı, ama sayıları önemsizdi"...

Doğrusu çok ilginç.. "Başlarda" yani 1920'lerde, 1930'larda Sovyet iktidarının "bazı" düşmanları "belki vardı".. "belki de" yoktu! Hem de, Sovyet toplumunun daha yeni amansız bir iç savaştan çıktığı, yabancı saldırısını püskürttüğü, sosyalist devrimin kamulaştırma, ekonomiyi örgütleme alanında sıcağı sıcağına sürdüğü, tarımda kolektifleştirmenin gerçekleştirildiği (bu, 1930'ların sonuna doğru tamamlandı) ve bütün bunların belli karşı-devrimci güçlerle, sabotajcı çetelerle çetin bir boğuşmayı gerektirdiği, Sovyet sınırlarının yakınında boy veren Alman Faşizmi ve Japon militarizminin yayılma savaşlarına hazırlandığı ve 1940'lı yıllarda ise Sovyetler Birliği'ni yok etmek için harekete geçtiği bir zamanda ve koşullarda.. Üstelik, "belki de" var olan bu "bazı" düşmanların "sayıları da önemsiz"!..

(Devamı 10. sayfa)

TÜRBAN VE DARBE • A. REŞİT

Türkiye'de türban konusu birkez daha gündemde. Anayasa Mahkemesi türbanla ilgili yasa iptal edince türban yanlıları, ondan da öte şeriat düzeni yanlısı bazı çevreler sokağa döküldüler. Gösteriler "Şeytan Ayetleri" kitabının yazarı şu ünlü Salmani Rüşdi'ye karşı tepkilerle birleşti. Göstericiler aynı zamanda Evren'i de protesto ediyorlar. Yusuf Özal referandumla gitmekten söz ediyor, "Anayasa Mahkemesi'nin ve Parlamento'nun üstünde halk var" diyor. Evren Özal'ı Çankaya'ya çağırıp sözde "irtica" ile ilgili uyarırken, Genelkurmay Başkanı Torumtay da "olayları izliyoruz" gibisinden bir açıklamayla, yeni bir muhtıraya ve darbeye yönelik hazırlıklarla ilgili izlenim yaratıyor. İktidar, muhalefet, basın yoğun biçimde bu konuyu tartışıyor. Hele İran'ın da açıkça, radyo ve basın aracılığıyla Türkiye'deki müslümanları direnişe (siz ayaklanma anlayın) çağırması olayın üstüne tuz biber ekliyor ve Türkiye'de bazı çevrelerin eteklerini tutuşturuyor.

Bir bardak suda koparılan bu fırtınanın nedenleri ne? Üniversitedeki kızların bir bölümü, yani isteyenler türban giyse ne olur, giymese ne olur? Evren ve arkasındakiler gerçekten laiklik kaygısıyla mı bunca yırtınıyorlar? Ya Özal'lar çok mu türban hayranı, ya da gerçek müslüman? Sorun gerçekten bir türban sorunu mu? Ne biri ne de ötekisi. Türban yalnızca bir bahane. Çekişen güçler ve çekişme nedenleri çok daha farklı.

Gerek genel olarak insanların dinsel inançları, gerekse özel olarak türbanla ilgili görüşlerimizi daha önceleri, konu gündeme geldiğinde zaman zaman yazdık (bu konuda özellikle bakınız: "Dindar Emekçilerin Yeri Devrim ve Demokrasi Güçlerinin Yanıdır" başlıklı yazı, Riya Azadi sayı 101, Şubat 1987). Aynı şeyleri bir kez daha tekrarlamak istemeyiz. Yine de, özet olarak şunu söyleyelim ki, biz insanların dini inançlarına saygılıyız. Herkes inançında özgür olmalı, kimseye inancından dolayı ne baskı yapılmalı, ne de imtiyaz tanınmalı. Demokratik ölçü budur.

Türban konusunda da öyle. Dileyen, ister sokakta, ister üniversitede türban takabilmeli elbet. Bundan kime ne zarar var? Ama kimse de, din ya da başka birşey adına, ille türban ya da başka birşey takmaya zorlanmamalı. Eşitlik budur, uygar-

ca tutum budur.

Başörtüsü takma, ister dini inanç, isterse soğuktan korunmak, ya da salt zevk veya estetik bir tercih sonucu olsun, doğal bir haktır. Bununla üniversitenin büyüklüğüne, "kutsal"lığına, "çağdaş"lığına halel gelmez. Üniversitede başaçık olmayı, "çağdaşlık" adına zorunlu görenler saçmalıyorlar. Hele bu konuda Evren ve şürekasının yaptığı tam bir sahtekarlıktır. YÖK yasasıyla üniversiteyi kışılara çeviren, bilim adamlarını pırasa gibi doğrayan, bilim ve araştırma özgürlüğünü yok eden bu zorbalar hangi çağdaşıktan söz edebilir?

Çağdaşlık ne şapkada, ne kravatla, ne smokindedir. Çağdaşlık akla, bilime ters düşmeyen özgür düşüncedir. Çağdaşlık gelişmeye açık olmaktır, herkesin haklarını, özgürlüğünü savunmaktır.

Biz elbet, müslümanlık adına kadının ille de türban örtünmeye, ya da çarşaf giymeye zorlanmasını yanlış buluruz. Bizim dünya görüşümüz kadını baskı altına alan, eşitsiz bir konuma iten, aşağılayan herşeye karşıdır. Bizce çarşaf ve peçe, kadını aşağılayan bir giyimdir. Erkeğin yüzünün ya da elinin görünmesi nasıl ayıp değilse, kadinkini de öylesine değildir. İnsanın kadını ile erkeği arasında bu bakımdan hiçbir fark yoktur, olmamalıdır. Bunu istemek ve savunmak, çarşaf ve peçe gibi, onu ortaçağ karanlığında ve eşitsiz bir konumda tutmak isteyen giyim zorlamalarına karşı çıkmak, herkesten önce de kadınlara düşer. Onlar kendi hakları ve özgürlükleri üzerinde titiz olmalı, bunun kavgasını vermeli. Kendilerini çarşafa, peçeye tıkmak isteyen, ikinci sınıf bir konuma iten baskılara ve bağnazca tutumlara karşı çıkmalıdır.

Böyle bir anlayışın dini inançlarla ve toplumda yerleşmiş gelenekler ve ahlak ölçüleriyle de çatıştığı kanısında değiliz. Örneğin köylü kadınları eskiden beri peçe, ya da çarşaf örtünmezler. Bu, bağnazlık yalnızca kasabalarda görülmektedir. Kaldiki, dinler de zamana, insan toplumundaki değişimlere ayak uyduruyor, uyum sağlıyorlar. Örneğin günümüzde dört kadınla evliliği, hırsızlık yapanın elinin kesilmesini ve benzer şeyleri savunan biri çağın gerisinde, bir bağnazdır. Çağdaş bir toplum bu anlayışla yönetilemez. Çağa uyum sağlayamayan bir inanç saygınlığını ve etkinliğini yitirir.

Diğer yandan, görüşümüz bu ol-

makla birlikte, çarşaf ve peçe ile ilgili olarak da zorlamaları yanlış buluruz. Bağlı oldukları dini inançlar ve gelenekler sonucu çarşaf giymeyi, peçe takmayı tercih eden, isteyerek yapan kadınları, bundan zorla alıkoymak demokratik ya da devrimci bir tavır değildir. Kadınlar çarşafı ve peçeyi değişen bilinçleriyle, isteyerek red etmeli. Zaten toplum ekonomik ve sosyal bakımdan değiştikçe, kadının ekonomik bağımsızlığı arttıkça, o işbölümünde giderek erkekle eşit bir duruma geldikçe bilinci ve tavrı da kendiliğinden değişiyor. Bunun için herhangi bir özel "reform", ya da "devrim yasasına" gerek yoktur.

Anayasa mahkemesinin türbanla ilgili yasa iptal etmesinin ardından, hemen de yerel seçimler öncesinde başlayan bu kapışmanın gerçek nedenleri ise türban olayını aşılıyor. O, şeriatçı kesim için bir boy gösterisi ve güç toplama nedeni oldu. Özal ekibi, Türbana sahip çıkarak kitle arasında tabanını genişletmeye, özellikle de yerel seçimler öncesinde oylarını arttırmaya bakıyor. ANAP'ın, daha önce de burjuva partilerinin yaptığı gibi, tam bir dini inanç sömürsüdü. Evren'e gelince, o bunu laiklik adına değil, cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili olarak Özal'la kapıştığı için yapıyor. Yani onunkisi de, darbecilerin sık sık yaptığı gibi, bir "irtica" sömürsüdü.

Evren ve şürekasının laiklik üstüne ettikleri sözler tam bir ikiyüzlüktür. Laikliğe en büyük darbe 12 Eylül döneminde, faşist cunta tarafından vuruldu. Tüm demokratik, ilerici, aydın güçleri ezerken Anayasa'ya zorunlu din derslerini onlar koydurdu. İmam hatip okullarına, yeniçeri usulü zorla öğrenci devşirme uygulaması onlarındır. Alevi köylerine zorla cami yapma, bıyık kesme ve benzeri Ortaçağların engizisyon keşişlerine özgü yöntemler onlarındır. Ama Türkiye'de, 12 Eylül darbesiyle "vatan kurtaran bu aslanların" yol açtıkları büyük tahribat görülüp özel olarak 12 Eylül'e, genelde de askeri darbelerle karşı tepkiler yoğunlaşınca, 12 Eylül'ün pislikleri, işkence çarkı vs. ortaya serilince Evren ve ekibi sıkıntıya düşmüşlerdir. Cumhurbaşkanlığı konusunda ise, Evren'le Özal arasında bağlar son aylarda iyice koptu. Özal açıkça kendi hesabına oynuyor ve Evren'e sırtını dönüyor. Oysa generaller, ye-

(Devamı 11. sayfada)

Prof. Dimitry Volkogonov'la

Stalin üzerine Bir Söyleşi

VİCDANIMIZDAN NE HABER?

APN Yayınevi, Prof. Dimitry Volkogonov tarafından yazılan “Zafer ve Trajedi” adlı eseri (J. V. Stalin’in bir politik portresi) bu yılın sonlarına doğru yayına hazırlıyor. D. Volkogonov felsefe doktoru ve aynı zamanda Askeri Tarih Enstitüsü’nün başkanıdır. Sözkonusu kitap daha SSCB’de yayınlanmadan, yurt dışında büyük ilgi uyandırmış bulunuyor. Batı’daki birçok büyük yayınevi, örneğin George Weidenfeld ve Nicolson (İngiltere), Mondatori (İtalya), Flammarion (Fransa) ve Econ (FAC), yine sosyalist ülkelerdeki birçok yayınevi onu yayınlamaya hazırlanıyorlar.

Dimitry Volkogonov’la yapılmış olup daha önce haftalık *Book Review*’de yayınlanmış olan söyleşi bir kez daha aynen yayınlıyoruz. (SPT’nin notu).

Şimdiye kadar Stalin’le ve Stalinizmle ilgili olarak çok şey yazıldı. Bu yayınlarla ilgili olarak ne düşünüyorsunuz?

Bu konuyla ilgili olarak yazılmış olanlar üzerinde yorum yapmak istemezdim. Gerçeğin araştırılmasında değerlendirmeler ve varılan sonuçlar, oldukça geniş bir yelpaze üzerinde ve birbirinden farklı olabilir. Bu doğaldır. Ama birbirimizin görüşlerine karşı hoşgörüsüz olmaktan kaçınmak gerekir.

Stalin’in yükselişi konusunda ne diyebilirim? Bu kaçınılmaz bir şey miydi, yoksa bir şans işi mi? Bu konuda çok düşündüm. Ekim devrimini ve onu izleyen dönemde ülkemizde olup bitenleri daha iyi anlamak için Büyük Fransız Devrimi tarihini okumayı gerekli buldum. Jean Jaures’in (1) altı ciltlik **Büyük Fransız Devrimi**’nden çok etkilendim. Orada, doğrudan benzerlikler bulduğumu söyleyemem. Hayır! Ama tüm büyük sosyal ayaklanma ve değişikliklerin ortak bir yanları vardır. Ekim Devrimi’nin de diğer devrimlerle, belli bir dereceye kadar elbet, böylesi ortak özellikleri var. Bunu akılda tutarak sorularınıza cevap vermeye çalışacağım. Troçki’nin (2) Stalin hakkında yazdıklarını hatırlatarak başlamak istiyorum. O, Stalin’in politik sahneye “ansızın Kremlin duvarının üstünden politik yaşamın ortasına düşen” bir yabancı gibi çıktığını söylüyor. O, Lenin’in arkadaşlarının, bolşeviklerin çoğunun bunu hiç de beklemediklerini söylerken, kanımca sorunu doğru biçimde kavramıştır. Stalin’in

Parti lideri olmasının kaçınılmaz olduğu kanısında değilim. Bu trajediden kaçınılabildi.

Tarihçiler sık sık Stalin’e alternatif konusunu tartışıyorlar...

Stalin’e bir alternatif olup olmadığı ve böyle bir durumda, tarihin hangi yönde gelişeceği konusu, günümüzde tarihçilerin yaygın biçimde tartıştıkları bir konu. Çok kişi bu yüzden onları eleştiriyor. Vukubulmamış bir şey neden tartışılır? Onları incelemek gerekli, diyorlar. Bana göre, biz hem gerçekten olanı, hem de olabilirli tartışmalıyız. Jaures’in bu konuda, tarihçinin, gerçekten meydana gelenin yanısıra, öteki varsayımları da düşünmeye hakkı olduğu biçimindeki görüşü, değerli bir görüştür. Eğer tarihçiler bunu yapmasaydı, tarih bir kaderci determinizme varırdı. Oysa yaşamda her zaman bir alternatif vardır. Herhangi bir şeyi haklı kılmak için kaderciliğe başvurulabilir. Ama bu bilimsel bir yaklaşım değil. Bir felsefeci olarak şu kanıdayım ki, tarihin ve sosyal ilerlemenin nasıl yol aldığı ve neden belli olayların meydana geldiğini kavramak için, tüm varyantları gözden geçirmek gerekir. Neden herkesin arasında Stalin öne çıktı?

Stalin’in birey olarak yükselişi, bazı araştırmacılarımızın gözden kaçırdıkları bir dizi etkenin sonucudur. (Tartışmamızın özü birey olmamalı diye düşünüyorum, çünkü bireylerin durumu fazla önem taşıyor). Asıl üstünde durulması gereken Stalin’in kişi olarak öne çıkışı değil, ama bir otokrat, diktatör ve despot olarak yükselişidir. Tek başına ele alındı-

ğında hiçbir etken bunu açıklayamaz. Bu sonuçta rol oynayan tüm etkenleri gözönüne almak gerekir.

Nedenlerden biri şuydu ki, Rusya otokratik gelenekleri bir anda bırakmazdı. Romanov hanedanlığının 300. yılı Ekim Devrimi’nden kısa süre önce kutlanmıştı (3). Rus halkı güçlü bir el tarafından yönetilmeye alıştı. Hiçbir devrim bunu bir anda sona erdiremezdi; halkın zihniyetinin değişmesi onlarca yıl alır. Bu, konunun tarihi yönüdür.

Diğer bir neden Rusya’nın demokratik gelenekler bakımından zayıf olmasıydı. Biz sosyalist devrimi başardık. Lenin yeni bir toplumun temellerini attı ve demokratik gelenekleri geliştirmek için çaba gösterdi. Ancak devrim gerçekten tamamlanamadı. Bu alanda yapılması gerekenler, Lenin döneminde ancak kaba hatlarıyla belirlendi. Bu nedenle demokratik temeller atılamadı ve demokratik gelenekler derinliğine kök salamadı. Yalnızca ilk filizler göründü, ama çok geçmeden, dogmatizmin güçlü otları bu filizleri bastırdılar.

Hem özel, hem nesnel nitelikte olan diğer, çok önemli bir etken daha var. Kanımca Lenin’in arkadaşları, Stalin’in yükselişi olayında kusurludurlar. Lenin’in onlara verdiği adla, eski muhafızlar, bu seçkin ve mükemmel entellektüeller, bundan sorumludurlar. Çünkü ancak onlar, bu dev işçi-köylü gemisinin dümeninde kimin bulunmaya layık, kimin ise bulunmaya layık olmadığına karar verebilecek durumda idiler. Ne yazık ki, Lenin’in ölümünden sonra eski muhafızlar iktidarı ele geçirmek için amansızca bir mücadeleye tutuştular, gruplara bölündüler ve tek hedefi iktidarı ele geçirmek olan adamı gözden kaçırdılar.

Eski muhafızların, Stalin’i küçümsemekle kusurlu olduklarını düşünüyorum. Aralarından bir diktatörün çıkabileceği hiç akıllarına gelmedi. Biz bu insanlara çok saygı duyuyorduk; onlar çok şey yaptılar; Lenin’le omuz omuza savaştılar. Belki de onlar, Parti içindeki yüksek ahlaki değerlerin, insani ilkelerin ve yoldaşca ilişkilerin genelgeçer bir nitelik ka-

zandığını sandılar, ki gerçekte hiç de öyle değildi ve onlar Stalin'in kur-nazlığını küçümsediler.

Ayrıca, şunu unutmamalı ki, söz-konusu dönemde yeni liderlerin do-ğuşu, ülkenin karşı karşıya olduğu ekonomik ve sosyal nitelikte dev so-runların çözümü ile atbaşı gitti. Rus-ya bir tarım ülkesi idi. Onun ayakta kalabilmesi büyük güç olmasına bağlıydı. O gelişkin bir endüstriye muhtaçtı. Tarım alanında da yapıl-ması gereken işler vardı. Lenin gö-nüllü işbirliği çağrısında bulundu. Bu sorunlar üzerindeki tartışmalar iktidar ele geçirme mücadelesine indirgendi.

Lenin'den sonra kimin lider ola-bileceği sorunu günümüzde yaygın bi-çimde tartışılıyor. Buharin (4), Frunze (5), Cerjinski (6) ve Rudzu-tak'ın (7) adlarından söz ediliyor.

Hatta bazıları bizim Zinovyev (8) ve Kamanev'i (9) küçümsediğimizi söylüyor, onların da böylesi bir tari-hi şansa sahip olduklarına inanıyor-lar. Bu tür tahlillerin yarsız olduğu kanısındayım. Evet, Lenin'den son-ra Troçki, bazı bakımlardan, öteki li-derlere oranla bir baş daha yukarda görünüyor. Ama o öyle bir politikacı idi ki devrime verdiği önem, devrim içinde kendi durumuna verdiği önemden daha azdı. Diğer yandan, son derece popüler ve yetenekli idi. Parlak bir yazar ve hatipti. Bu kariz-matik, ama kibirli kişi kendisini bir deha olarak görürken, karşıtlarını sı-radan kişiler sayıyordu (buna "önemli bir bayağı" dediği Stalin de dahildi). Ancak ondan değerli bir li-der çıkmazdı. Eğer lider olmayı baş-sarsaydı, ülkemizin, Stalin yönetimi altında olduğundan daha iyi olup olamayacağı konusunda emin de-ğili-m. Troçki kışla sosyalizmini savu-nan bir kişiydi. O, ülkeyi askeri mintikalara ayırmayı öneriyordu. Ona göre, endüstri ve tarım askeri yöntemlere göre işlemeliydi. Ülkede bir uçtan diğer uca ordu disiplini ve emir-kumanda ile yönetim biçimleri geçerli kılınmalıydı. O, görüşlerin-den bazısını hayata geçirmeyi baş-sardı: İç savaştan sonra birkaç ordu emek ordusuna dönüştürüldü. O, tüm halkın bu tür emek ordularına alınmasını öneriyor ve "böylece sos-yalist ilkelerin hayata geçmesini sağliyoruz" diyordu.

Stalin'e değerli bir alternatif var mıydı?

Stalin'e bir alternatif vardı, etkili, olumlu bir alternatif: En iyi leninist-lerden oluşan bir kolektif liderlikle Stalin'e karşı durulabilirdi. Bu, akla yatkın tek alternatif olabilirdi. Son derece eminim ki, Lenin'in **Kongre'-ye Mektup**'ta liderlik için herhangi

bir ad önermemesi bir rastlandı de-ğildir. (10) O, Stalin, Troçki, Zinov-yev, Kamanev, Buharin ve Pyatakov (11) da dahil olmak üzere, lider **ya-pılmaması** gerekenlerin tümünün adını vermiştir. O, bunların adını ver-miş ve herbiri hakkında öyle görüş-ler dile getirmiştir ki, bundan, bu kişilerin hiçbirinin Parti lideri olma-ya ehli olmadığı sonucu çıkmaktadır. Ama açıktır ki Lenin, arkadaşlarına, mektuptan doğal olarak çıkan sonu-cu kavrayacak yetkinlikte kişiler ola-rak görmekte idi: Parti kolektif bir lidere sahip olabilir ve olmalıdır! Ne yazık ki Lenin'in bu son derece önemli görüşü anlaşılamadı. Lenin kendi çağdaşlarından o denli öndey-di ki, görüşleri bazen onlar tarafın-dan kavranamıyordu.

Bu belki gecikmiş bir serzeniş, ama üzülererek söylemek zorundayız ki, Lenin'in arkadaşları ona yeterin-ce dikkat etmediler. Bunu kabul et-mek belki zor, ama gerçek böyle. Lenin'le ilgili çok okudum. O, zama-nının yaklaşık yüzde kırkını, sıradan günlük işlerle meşgul olarak geçir-di; yiyecek maddeleri temininin ör-gütlenmesi, bir köyün elektrifikas-yonu, bir yere mühendis gönderme vb.. Ama o büyük bir düşünürdü ve yalnızca temel önemde sorunlarla il-gilenmeliydi.

Lenin yakın arkadaşlarından bile öylesine yüksekte idi ki, sesi partili yoldaşları tarafından bile çoğu za-man güçlükle duyuluyordu; onlar bazan onun düşüncelerinin derinli-ğine tümüyle nüfuz edemiyorlar ve yaptığı önerilerin, çıkardığı sonuçla-rın parlaklığını tam olarak değerlen-diremiyorlardı. Onun **Kongre'ye Mektubu** 12. ve 13. Kongrelere (1923 ve 1924) hitap ettiği halde, an-cak 20. Parti Kongresi'nde hakkıy-la değerlendirildi. Halkın, Lenin'in nasihatlerini anlayacak olgunluğa erişmesi için onyıllar geçmesi gerek-ti. Bu da dehanın trajedisidir.

Sözkonusu koşullarda güçlü, in-safsız, tek yönlü bir kişi sudaki bal-ık gibiydi. Stalin, bu iradesi son derece güçlü adam, bir diktatörlük kurma işinde bu olanakların çoğun-dan yararlandı.

Günümüzde, Stalin benzeri ki-şinin putlaştırılması olayının ulus-lararası niteliği olduğuna dair çok şey söyleniyor. Sosyalist ülkeler-de Parti liderinin kutsallaştırılma-sına değişik ölçülerde tanık olundu. Çin'de (1958-1960 "ileri doğru büyük sıçrayış" dönemin-de ve 1966-1976 "kültür devrimi" döneminde), Kamboçya'da (1975-1979'larda, Pol Pot rejimi döneminde) son derece çirkin bi-çimler edildi ve bu ülke halkları

için trajik durumlara yol açtı. Bu-nu nasıl açıklarsınız?

Bunların, henüz **olgunlaşmamış sosyalizme özgü hastalıkların** yo-laçtığı sıkıntılar olduğu kanısınday-ım. Bizim 1920'lerde inşa etmeye başladığımız sosyalizm ile Çin ve Kamboçya'daki sözkonusu dönem-lere özgü sosyalizmi "olgunlaşma-mış sosyalizm" olarak niteliyorum. O bir dizi önemli yanlışlara yolaçtı ki bunlar kamuoyunda sosyalizmin prestij yitirmesine neden oldular. Bazı Avrupa ülkelerinde olup biten-lerin bir analizi kişiyi şu sonuca gö-türüyor ki, yalnızca Marksist pren-sipleri dile getirmek, sosyal adalet düşüncesi, sömürüye son verme yetmiyor. Demokratik bir çerçevenin dışında ve demokratik temellerden yoksun bir sosyalizm, kişinin putlaş-tırılması veya başka türden çirkin bi-çimler kazanarak yozlaşma tehlike-siyle her zaman yüzyüzedir. Tüm bunlar olgunlaşmamış sosyalizmin hastalıklarıdır ve teşhisi de, neden-lerinin, herşeyden önce demokratik biçimlerin yeterince gelişmemiş ol-masından kaynaklandığını gösteri-yor. Eğer Lenin'in buna ilişkin tasarladıkları 1920'lerde başarılabil-seydi, başta kimin bulunduğu o ka-dar önem taşımazdı. O ister bir dahi, ister ortalama yetenekli biri olsun, fazla sorun değildi; çünkü sistem iş-leyecekti! Demokratik bir sistem! Li-derin subjektivizme boğulmasına, ya da bir durgunluk batağına izin ver-ilmezdi.

Stalinizm hakkında görüşünüzü öğrenmek isterdik. Günümüzde bu konuda çok şey yazılıyor, ama çoğunlukla öznel bir yaklaşımla, birçok kişinin de Stalin'e derin bağlılığı ve onun kişiliğine duydu-ğu hayranlık gibi. Ama Stalinizmin nesnel (objektif) bir yanı da var. Hem Kruşçov hem de Brejnev ve onların tüm arkadaşları, kendileri de Stalinizmin ürünü idiler. Stali-nizmin bugüne dek kitlelerin zih-niyetini etkilemekte olduğu söyle-nebilir mi?

Stalinizm bugün de, bir ölçüde vardır; o tümüyle aşılabilmiş değil. Ben açık tanımlamalar yapmayı se-verim. Ben Stalinizmi sosyalizmin çarpıtılmış bir teori ve pratiği olarak görüyorum. Bu, bilimsel sosyalizmin olumsuz bir alternatiftir. Marks bir keresinde sosyalizmin hastalıklı bir gölgesinden söz etmişti. Stalinizm de öylesine, bilimsel sosyalizmin hastalıklı bir gölgesidir. Stalinizm ekonomik gelişmeden ve toplumsal yaşamın diğer alanlarındaki başarı-lardan yararlanarak yol aldı. İnkâr edilemez bir gelişme sağlandı, ama

çoğu kez de Stalin'in tercihlerine zıt yönde. Ekim Devrimi'nin sosyal birikimi büyüktü. Halkın sosyal adalete olan inancı çok güçlüydü ve insanlar ülkelerini güçlü ve refah içinde görmek için büyük bir istek duyuyorlardı. Ama Stalin yalnızca kışla sosyalizmine itibar etti. Onun yarattığı Stalin-tipi sosyalizm oldu.

Ama kusur yalnızca Stalin'in ve çevresinin değildir. Biz de bu ayıbı paylaşıyoruz. Genellikle, herhangi bir konuda topluma kusur bulmayı "yakışksız" sayarız. Ama vicdanımızdan ne haber?

Neden toplumun sağlıklı güçleri karşı koymadılar? Kamu anlayışı açısından bunu nasıl değerlendirisiniz?

Kamu anlayışı oldukça karmaşık birşey. Eğer kişi, başka birçok kişinin kendi görüşlerini paylaştığını hissederse bu ona güç verir, açıkça konuşabilir, kararlıca karşı koyabilir ve kendi görüşlerini dile getirebilir. Yalıtılmış protestolar bunu yapanlara saygınlık kazandırdı, ama bunlar başarısızlığa mahkumdu. Şurası gerçek ki, bunlar yalnızca Stalin'in durumuna bir payanda görevi yaptılar. O, karşı durmaya cesaret eden herkesi, Leninizme düşmanlıkla suçlayarak bir bir ezdi ve böylece, halk kitleleri arasında otoritesini güçlendirdi. Ve o, yirmilerin, otuzların ve kırkların tarihine, Lenin'in görüşlerini tam olarak savunan başlıca kişi olarak geçti. O, Lenin'i tefsir etme hakkını gasp etti, Leninizm'in baş savunucusu pozlarına büründü, böylece, halihazır ya da muhtemel tüm karşıtlarını etkisiz hale getirdi. Ve bu, onun sözkonusu dönemdeki yaralanmazlığının "sırrı"dır. Ne yapıyorsa Leninizm örtüsü altında yaptı. Ona göre, yalnızca kendisi Lenin'in buyruklarını titizlikle yerine getiren kişi, onun yandaşı ve silah arkadaşı idi. Stalin'e karşı çıkan herkes Lenin'e karşı olmakla suçlandı. Stalin'in biricik Leninist rolüne ilişkin iddialarının tam anlamıyla asılsız olduğunu ortaya koymak önemlidir. Lenin'e en uzak düşen onun ta kendisiydi. Eğer yalnızca tüm gerçek leninistler deselerdi: Lenin'den en uzağa sapan odur! Bu, halkı bir araya getirebilirdi. Ama ne yazık ki bu yapılmadı.

Tüm mutlakiyetçi rejimler kendi düşmanlarını amansızca ezmişlerdir. Ama hiçbir aydınlara, Stalin'in yaptığı gibi sürekli baskı yapmamıştır. Bunu nasıl açıklarsınız?

Sizinle tümüyle aynı fikirde değilim! İnsanlar bazı nedenlerle sanıyor ki ana darbe 1937-1939 yıllarında vuruldu. Kitabımın bölüm başlıkla-

rından biri şöyledir: "Trajedinin Zirvesi". Evet, trajedinin zirvesi. Ama gerçekte, en büyük trajedi 1929-1933 döneminde oldu. Bu yıllarda üç misli daha çok insan yok edildi, ama onlar aydınlara değildi; onlar adı sanı belirsiz köylülerdi. Bu trajedi çok kapsamlı sonuçlar doğurdu. En büyük darbenin aydınlara vurulduğunu söyleyemem. Oran olarak, aydınlardan çok diğer sosyal gruplardan insanlar telef oldu. 1937 yılında yok edilen Parti ve Sovyet işçileri ve askerlerden çok daha fazla. Sorun yalnızca Stalin'in toplumun aydın tabakasını ortadan kaldırmak istemesinden ibaret değildi. O, tüm muhtemel karşıtlarından ve muhaliflerden kurtulmaya karar vermişti. O toplumu tam bir "temizlik"ten geçirmeye karar vermişti, öyle ki rejime karşı çıkabilecek kimse kalmamasın.

Stalin'in tüm kurbanlarının durumundan bir haberdar olduğunu sanmamak gerekir. Pekçok kişi onun ilgisi olmadan yok edilmiştir. Başlarda ona uzun yasaklama listeleri gösterilmiş, daha sonra ise, yapılanlar konusunda kendisine bilgi bile verilmemiştir. Şiddet mekanizması birkez harekete geçirilmiş ve onun dalgaları ülkeyi boydan boya kaplamıştı. Şunu vurgulamak isterim ki, Stalin'in gönlündeki, tüm muhtemel düşmanları ve belli nedenlerle düşman olabilecekleri ortadan kaldırmaktı. O, Halk Komiserlerinden, mühendislerden, askeri komutanlardan ve benzer durumdaki insanlardan boşalan tüm yerleri, kariyerlerini sadece lidere, yani kendisine borçlu olan kişilerle doldurmak istedi. Dolayısıyla izleme ve yok etme birkaç dönem aldı. Başlangıçta belki de Sovyet iktidarının bazı gerçek düşmanları vardı, ama sayıları önemsizdi. Diğer yandan, bunlara karşı koymak için insanların yok edilmesi gerektiğini kim söyledi? Ama neden, tekrarlıyorum, Stalin'in kişisel rakiplerini ve rakip olabilecekleri bertaraf etme çabası idi. Bu ise şiddeti olağan hale getirdi.

Delege olarak katıldığınız 19. Parti Konferansı ile ilgili izlenimleriniz nedir?

Kanımcı Konferans, farklı görüşleri dile getirme ve ülkenin, Parti'nin yüzyüze olduğu önemli sorunları tartışma imkanını onayladığı için, ileri doğru büyük bir adım teşkil etmektedir. Ve bu anlamda, aşırı bir tahminde bulunmak güçtür. Ülkemiz insanları Parti'nin demokrasiyi öğrenmekte olduğunu gördü. Ama henüz gidecek birhayli yolumuz var.

Book Review, 12 Ağustos, 1988

(1) Jean Jaures (1859-1914), Fransız Sosyalist Partisi'nin lideri, bir reformcu, L'Humanite (1904) gazetesinin kurucusu, sömürgecilğe, militarizme ve savaşa karşı yorulmaz bir savaşçı.

(2) Lev Troçki (Bronştayn) (1879-1940), işçi sınıfı hareketi içinde küçük burjuva eğilimini temsil eden bir ideolog. Leninist Parti'de ve Sovyet Hükümetinde (1917-1927) önemli görevlerde bulundu. 1929 yılında yurt dışına sürüldü.

(3) Romanov hanedanı Rusya'yı 17. Yüzyıl başlarından itibaren 1917 Şubat Devrimi'ne kadar yönetti.

(4) N. Buharin (1888-1938), bir Parti lideri ve devlet adamı, ekonomist ve politik yazar. Parti Merkez Komitesi'nin Politbüro üyesi, Pravda ve İzvestiya gazetelerinin editörü, Komintern Yürütme Komitesi'nin üyesi. 1938 baskı dalgasının bir kurbanı; haksız biçimde hükümete karşı eylemde bulunmakla suçlandı, mahkum edildi ve kurşuna dizildi. 1988 yılında itibarı iade edildi.

(5) M. Frunze (1885-1925), bir Parti lideri ve devlet adamı, askeri lider ve teorisyen. Ekim Devrimi'nde yer aldı. SSCB Devrimci Askeri Konseyi Başkanı, Askeri ve Bahri İşler Halk Komiseri, Parti Merkez Komitesi Üyesi ve Politbüro Aday Üyesi.

(6) F. Cerjinski (1877-1926), bir Parti lideri ve devlet adamı, 1917'den itibaren Tüm-Rusya Olağanüstü Komisyonu Başkanı, İçişleri Halk Komiseri ve 1919-1923 arasında Çocukların Refahını Yükseltme Komisyonu'nun Başkanı. Parti Merkez Komitesi Üyesi, Politbüro aday üyesi (1924'ten itibaren) ve Ulusal Yüksek Ekonomik Konsey'in Başkanı.

(7) Ya. Rudzutak (1887-1938), bir Parti lideri ve devlet adamı. Ekim Devrimi'nde yer aldı; Demiryolu İşçileri Sendikası Merkez Komitesi Başkanı. Sendikalar Tüm-Birlik Merkez Konseyi Başkanı, Demiryolları Halk Komiseri, Merkez Komitesi Politbüro Üyesi (1926-1932). 1938 yılı baskı dalgasının bir kurbanı. Ölümünden bir süre sonra itibarı iade edildi.

(8) G. Zinovyev (1883-1936), bir Parti lideri ve devlet adamı. Merkez Komitesi ve Politbüro Üyesi. Komintern Yürütme Komitesi Başkanı. Bir dizi konuda Merkez Komitesi çoğunluğuna ters düştü, Parti içi muhalefette yer aldı. Haksız biçimde hükümet karşıtı eylemlerle suçlandı, ölüm cezasına çarptırıldı ve 1936 yılında kurşuna dizildi. 1988 yılında itibarı iade edildi.

(9) L. Kamenev (1883-1936), bir

(Devamı 10. sayfada)

İşçi Sınıfının Mücadelesi Yükseliyor • Dara Bengin

İşçi sınıfı içten içe kaynıyor. Şubat ayı sonu, Mart ayı başı itibarıyla, çoğu kamu işyerlerinde çalışan işçiler eylem başlattılar. Eylemlere katılım yüzde yüze vardı.

İstanbul'da otobüs şoförlerinin toplu sözleşme uyuşmazlıkları için başlattıkları pasif direniş, kısa bir süre sonra yaygınlık kazanarak, Petro-Kimya, Demir-Çelik, Maden, Yol, Denizcilik, Cam-İş, Harp-İş kollarındaki işyerlerini kapsayarak genişledi. İşçiler, sendikal ve toplu pazarlık haklarını kullanmaya başladıkları 1963'ten bu yana yapmadıkları bir işi ilk kez denemeye başladılar. Sendikacıların yürütmeye yanaşmadıkları, üstlenmeye çalışmadıkları işleri, işçiler, tabandan üstlenmeye çalıştılar. Grev dışı çeşitli pasif eylem türlerinden birini ya da birkaçını birlikte kullanmaya başladılar. Sakal bırakma, yalınayak yürüme, tabut taşıma, toplu alkış, işyerinde oturma, viziteye toplu bir şekilde çıkma, servislerle binmeme, ücret bordrolarını ilgili yerlere postalama, yemek boykotları...

Hali hazırda yüzbin işçiyi ilgilendiren gelişmeler sözkonusu iken, 1989 yılında 600 bin kamu işçisi için toplu sözleşme gündemde.

Nereye varmak, ne yapmak istiyor bu onbinler?..

Çokça yazılıp çizildi. 12 Eylül'den sonra başta işçi sınıfı olmak üzere, çalışan halk üzerinde büyük bir terör estirildi. İşçi ve emekçiler, sopa altında angaryaya çalıştırıldı. Sömürü alabildiğine yoğunlaştı. İşten atmalar, sendikalardan çıkarmalar, büyük bir hız kazandı. 1980 yılı başlarında 6 milyon dolayında işçi sendikalarda örgütlü iken, bugün bu sayı 2,5 milyon dolayındadır. Yine 12 Eylül öncesinde onbinlerce işçi grev çadırlarında nöbette iken, 12 Eylül'le birlikte bu sayı tamamiyle sıfırlandı. 12 Eylül sabahı tüm grev çadırları sökülüp atıldı. Patronların gözüne sürekli olarak batan işçi liderleri gözaltına alındılar, tutuklandılar. DISK kapatılarak, merkez ve şube yöneticileri hakkında davalar açıldı. Grev ve toplu sözleşme yasalarında işçilerin aleyhine ciddi değişiklikler yapıldı. Grev, göstermelik bir düzeye indirildi. Ve toplum eşini menendi görülmemiş bir terörle karşı karşıya bırakıldı. Özetle faşist rejim, tüm bunlarla toplumun en diri kesimi olan işçi sınıfının elini-kolunu bağlamaya; onun bilincini karartmaya, yüreklerindeki mücadele ateşini söndürmeye çalıştı.

Ama 12 Eylül faşist rejimi ve onun destekçileri, amaçlarına ulaşamadılar. Son birkaç yıl içinde toplumun üzerine serilmiş ölü toprağı yavaş yavaş açılmaya başladı. Sessizlik bozulmaya; işkenceye, haksızlığa karşı toplumun çeşitli kesimlerinden sesler yükselmeye başladı. Öğrenci eylemleri, işçi grevleri her geçen gün yaygınlık kazandı.

Son olarak da kamu işyerlerinde çalışan yüzbin dolayında işçi, yasal zorluklara, sendika liderlerine ve diğer engellemelere rağmen seslerini yükseltmeye başladılar. Öyle bir yükselme ki bir sendikacı şunu itiraf etmek zorunda kalıyordu: **"İşçi çok sinirli. Toplu sözleşme görüşmeleri de tıkandı. İşvereni uyarmak üzere eylem istiyor. Bizi çok zorluyor. En sağduyuları bir günlük işe gitmeyelim önerisi ile bizi zorluyorlar. İşçiyi başına bir iş getirmeden nasıl zaptedeceğimizi şaşırdık"** (Cumhuriyet, 9.3.1989) Bu sözler şunu bir kez daha gösterdi ki, taban tavandaki yöneticilerden çok ileri bir düzeyde. Ve o, şuna emin ki, kararlı bir mücadeleyle, kendi öz gücüyle 12 Eylül rejiminin ve onun devamı olan ANAP iktidarının, Türk-İş yöneticilerinin de desteğini alarak, zorbalıkla el koyduğu haklarını alabilir.. Ve bugün bu gerçek daha yalın bir biçimde kendisini ortaya koyuyor. Yoksa geçmiş yıllarda olduğu gibi uzlaşmacı Türk-İş yönetimi, bugün kendisini gösteren eylemlere kolay kolay "evet" deme cesaretini gösteremezdi. Zaten geçen yıl Türk-İş yönetimi sözde aldığı "eylem" kararından bile vazgeçmiş ve bunun bedeli olarak da Özal hükümetinden "yönetime yeniden seçilme" hakkı biçiminde fazlasıyla almıştı. O tarihten sonra

sendikalar eylemsizlik içine girdiler. Bu da, kendilerinin ne kadar işçilerin temsilcileri olduğunu göstermeye yetip artıyor..

Diğer taraftan, milyonlara varan işçi kitlesinin bugün içinde bulundukları ekonomik sıkıntılar ise, günümüzde en büyük sorun olmaya devam ediyor. Ücret ortalaması hali hazırda 130-150 bin arasında. Bir gözlü gecekondlu kirasının 50 binin liraya dolduğu ve ayda birkez bile et yüzü görmeyen işçi sofrasının bulunduğu bir ülkede, 150 bin liranın esamesi bile okunmaz. Bundan dolayıdır ki, işçiler yeni toplu sözleşme taleplerinde asgari ücretin 500 bin lira, sözleşme süresinin ise 1 yıl ile sınırlandırılmasını talep etmekte. Geçmiş toplu sözleşmeler şunu açık bir şekilde ortaya koydu ki, toplu sözleşmenin imzalandığı süreden kısa bir zaman sonra, fiyat artışları ücret artışlarını birkaç kez sollayıp geçiyor. Böyle olunca da işçiler yine aynı açlık ve yoksulluğun içinde kıvranıp duruyorlar.

Bugün pasif direniş biçiminde ortaya çıkan gelişmeler, "ekonomik talepler"i aşmış bir durumda ve içinde büyük bir patlamanın nüvelerini taşıyor. İlerici, devrimci, yurtsever güçlere düşen, yükselen bu mücadelenin daha ileri bir düzeye vardırılarak; onu, salt ekonomik sınırlar içinde tutmak isteyen güçlere karşı amansız mücadele yürütmek, siyasi iktidarı ve onun arkasındaki güçleri köşeye sıkıştırmaktır. Hasılı dosta-düşmana ülkeye gerçek bir demokrasinin, insan hak ve özgürlüklerinin, sendikal ve siyasal örgütlenme hakkının kazanılmasında motor gücünün işçi sınıfı olduğunu göstermek gerekir..

Diyarbakır 2. TKSP Davası Sonuçlandı

Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemesi'nde Partimiz aleyhine açılan ikinci dava, 1984 yılında sonuçlanmış ve 134 kişinin yargılandığı davada; 55 kişiye 5-15 yıl arası ceza verilmişti.

Diyarbakır 1. Nolu Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi, davayı Şubat ayında yeniden sonuçlandırdı. Mahkeme bazı sanıklar hakkında cezaları hafifletirken veya beraat kararı verirken, bazılarını da arttırdı.

Yeni kararla mahkeme, **Ahmet Acar'a** 8 yıl 10 ay 20 gün; **Mahmut Değer'e** 8 yıl 9 ay 20 gün; **İsmet Altun, Bedri Aslaner, Abdülbaki Adsız, Hanifi Kızılkaya, Edip Samancı ve Ali Yakut'a** 6 yıl 8 ay; **Şeyh-mus Çiftçi ve Abdülhamit Güner'e** 2 yıl 6 ay; **M. Salih Demirkan'a** 2 yıl; **M. Emin Dede'ye** 1 yıl hapis cezaları verdi.

Paşa Akdoğan, Aziz Akşahin, M. Askeri Aydeniz, Hatip Bağrıyanık, Hikmet Can, M. Şirin Doğan, Nurettin Elma, Basri Eşidir, Mehmet Kaya, M. Tahir Keskin, Muhlis Kırık, Şeyh-mus Kökerer, Hamit Sarı, Remzi Tekin, Mehmet Tural beraat ederken, **Nahit İnce ve Metin Öksüz'ün** dosyaları tefrik edildi.

“DÜZGÜN ELBİSELİ, GÖBEKLİ, YALANCI, HIRSIZ, ZORBA!..”

Devlet adamları nasıl kişilerdir? İlkokulda, yurttaşlık bilgisi dersinde çocuklara nasıl öğretilir?

Bu kişilerin, yalnızca, —çoğunlukla siyah— düzgün elbiseli, kelli felli, —işverenler ve iri-kıym tüccarlar kadar olmasa da— kalın enseli, göbekli olarak anlatılmış olmaları, veya, en azından, çocukların böyle düşünmesi doğaldır.. Ama bu yalnızca dış görünüş. Ya kafaları, huyları, yetenekleri? Bunların bilgili, çalışkan, dürüst insanlar olmaları gerekmiyor mu? Hele hele ciddi görünüşlü, rastgele gülüp sırıtmayan, hatta azıcık da suratı asık kişiler olmaları.. En azından, onlarla ilgili olarak kafalarda böyle bir izlenim yok mudur?

Eğer, şu Kuzey Kıbrıs'taki uydu-ruk cumhuriyeti saymazsak, “son Türk devleti” olan Türkiye Cumhuriyeti'ni yöneten adamlar bakımından durum ne merkezdedir? Bu adamlara bakınca, “devlet adamları” ile ilgili çocuk kafasındaki imajların bir kısmının doğru, bir kısmının ise yalan olduğunu görürüz.

Evet, bunlar genellikle düzgün giyimli, iri enseli, göbekli, hatta biraz da asık suratlıdırlar. Ayrıca, kendileri, aileleri, yakın çevreleri ve sınıfları hesabına birhayli çalışkan da sayılabilirler. Ceplerini şişirmek, postlarını korumak ve daha yukarılara tırmanmak için korkunç derecede gayretli, zeki ve yaratıcıdırlar! Ama hepsi okadar!

Bunların hangisi imrenilecek, en azından saygı duyulacak derecede bilim ve sanatlarla, insanlığın düşünce yaşamıyla ilişkilidir? Dürüstlüğü gelince, herhalde bu adamlar onun semtinden geçmemişlerdir. Çıkarıcılıkta, yalancılıkta, ikiyüzlülükte ise ezi menendi bulunmaz adamlardır. maz adamlardır.

Bay Özal'a bakmak yetiyor. 12 Eylül öncesinin işveren temsilcisi, işçi düşmanı —şimdi de öyle— bu adam, DISK'in eski başkanı Kemal Türkler'in vurulduğunu duyduğu zaman, “oh oldu pezevenge!” diyebiliyor. Yerel seçimler öncesinde, sanki bir başbakan ve parti genel başkanı değil de, müşterileriyle pazarlık yapan bir kasaba tüccarıymış gibi, koca kentleri tehdit ederek, “bi-ze oy vermeyene hizmet yok!” demekten kaçınıyor.

Türkiye'de işkence çarkı 12 Eylül'ün başından bugüne dek sistemli biçimde işlerken, yüzbinlerce insan

bu çarktan geçmişken ve yüzlerce si katledilip binlercesi sakat bırakılmışken, bir hukuk profesörü olan Devlet Bakanı Ali Bozer, Avrupa'nın dört bir yanını dolaşarak, avurtlarını şişire şişire, hiç utanmadan, yüzü kızarmadan, başkalarının gözünün içine baka baka ve bile bile yalan söylüyor, “Türkiye'de işkence yok; kimi olaylar bir istisnadır” diyebiliyor. Yeşilyurt köyünde köylülere bok yedirildiğini, değil Türkiye'de, dünyada duymayan kalmamışken, İçişleri Bakanı Kalemli, daha hiçbir araştırma yapmadan, olayı inkara, suçu gizlemeye kalkışabiliyor. Daha sonra ise, sözde müfettiş araştırmaları sonucu, “köylülere dayak atıldığı doğru, ama dışkı yedirildiği doğru değil” biçiminde bir yazılı yalanla, ülke ve dünya kamuoyunun gözünü boyanmaya kalkışılıyor.

Zoraki devlet başkanı Kenan Evren'in ise ne denli “ciddi”, “bilgili”, “uygar” bir devlet adamı olduğunu ölçmek için, cezaevindeki onbinler-

ce politik tutuklu için söylediği “bunları asmayıp da besleyelim mi?” sözünü hatırlatmak yeter..

Sormak gerekir: Bay Evren devlet başkanlığına mı, yoksa cellatlığa mı uygun düşüyor? Bay Özal halkın temsilcisi mi, yoksa aşağılık bir zorba, halk düşmanı ve küfürbaz mı? Ya işini gücünü işkenceyi gizlemeye, işkenceci katilleri korumaya vermiş bir hukuk profesörü? Bundan daha iğrenç biri düşünülebilir mi? Ya işi, vatandaşlarına dayak atmak, bok yedirmek olan bir örgütün başındaki adam?

Bunlar Türkiye'deki devlet adamlarından sadece birkaç örnek. Dünyada, başka yerlerde de, özellikle Asya'da, Afrika'da, Latin Amerika'da bu türden “devlet adamları” bulmak elbet zor değildir. Ne var ki, ilkokul çocukları bu adamlara bakınca, yurttaşlık bilgisi dersinde kendilerine söylenenlerin yalan olduğunu anlamakta zorluk çekmeyecekler. Ve “devlet adamları nasıl kişilerdir?” sorusuna verecekleri cevap elbet şu olacaktır:

“Düzgün elbiseli, kalın enseli, göbekli, yalancı, hırsız, zorba!”

Ve bu cevap Türkiye ve benzeri ülkelerdeki birçok devlet adamına tam da uyacaktır.

KÜBA...

(Baştarafı 12. sayfada)

Şemayı kırmamız güçtür. Fakat şeker sanayii, sağlık sektörü vb. için şimdilik bazı programlar deniyoruz. Elimizde bulunan araçlara bağlı olarak da, programlar hazırlıyoruz. Örneğin 2000 yılına kadarki plan üzerinde çalışıldığı zaman, petrolün varili 33 dolardı. Fiyat dokuz ay sonra düştü. Sonradan herşey değişiyorsa, o zaman ne diye hayaller yaratalım? Gerçekleşebilir olanın sınırları içinde hareket etmeyi tercih ediyoruz.

Büyük çabaya ihtiyaç duyan ve programa bağladığımız ekonominin bir sektörü konut yapımıdır. Bunun dışında ithala bağlı olmayan alt yapının ve sanayinin bazı kollarını geliştirmek için programlara sahibiz. Böylelikle daha fazla olanaklara sahip olmuş olacağız. Uluslararası ticaret müdahale ettiği zaman işler zorlaşıyor.

Küba Komünist Partisi ve Bulgaristan Komünist Partisi, iki ülke ve halk arasındaki ilişkiler için birşeyler söyleyebilir miydiniz?

Küba ve Bulgaristan arasındaki ilişkiler çok iyidir, mükemmeldir. Politik ilişkilerimiz güçlü ve prensiplidir. Gelecekte beklenecek tek şey, onların çok daha gelişmesidir.

Ekonomik işbirliğimiz istikrarlıdır, ticaret aktifleşiyor. Küba ile olan ekonomik ve bilimsel-teknolojik işbirliği alanındaki Bulgar katılımı artıyor. Biz iki kardeş halk arasındaki sağlam dostluk ilişkileri sürüyor. Konjonktüre bağlı değildir bu. Halklarımız ve partilerimiz arasındaki ilişkiler hiçbir tehlike altında bırakılmamıştır. Bu yüzden rahatız.

Bulgaristan ve diğer sosyalist ülkeler sosyalizmin gelişme hamleleri süreci içindedirler. Küba'da da aynı gözleniyor. Bunlar değişik süreçlerdir, fakat amaç tek ve aynıdır: Sosyalizm çok daha güçlü olsun istiyoruz.

Sizlerin başarılarını kendi başarılarımızı gibi hissediyoruz ve sizinle birlikte onlar için seviniyoruz. Bizler hiçbir reçeteyi olduğu gibi almıyoruz. Bırakalım herkes kendi ülkesinin özgül koşullarına, gerçeklerine göre belirlediği kendi yolunda yürüsun.

İnanıyoruz ki, 2000 yılına kadar daha gelişkin ve çok daha iyi bir sosyalizme sahip olacağız.

(*) Bu söyleşi “Rabotniçesko Delo” gazetesinin 1 Ocak 1989 tarihli sayısının, Bulgarca metninden çevrilmiştir.

(**) BTA: Bulgaristan Haber Ajansı.

16 MART...

(Baştarafı 1. Sayfada)

lemeye yönelik çabalar bile görüldü. Bu, sosyalist ülkeler için talihsiz bir durumdur. Bunda Irak'la ve yandaş kimi Arap rejimleriyle varolan politik ve ticari ilişkilerin herhalde payı var. Ne var ki, bu tutum onların kimyasal, biyolojik ve öteki türden kitle-sel kırım silahlarına karşı verdikleri mücadele ile, aynı zamanda sosyalist ilkelere ciddi biçimde çelişiyor.

Halepçe katliamı ve onu izleyen olaylarla ilgili olarak unutulmaması gereken birşey de, gerek İslam Ülkeleri Konferansı'nın, gerekse Arap Birliği'nin tutumudur. Bu çevreler Irak'ın bu ağır cinayetleri karşısında seslerini çıkarmadılar. Konu gündemlerine bile girmediler. Bu umursamazlık onların islamiyet ve din konusunda söylediklerinin kaba bir demagoji olduğunu birkez daha gösteriyor. Gerçekte bunların islami ilkelere aldıkları yok. Onlar hiç de haksız ve zorbaya karşı, haklının ve mazlumun yanında değiller. Onlara yol gösteren çıkarlarıdır. Onlar islam dinini, kitleleri uyutmanın ve çirkin sömürünün aracı yapıyorlar. Bu nedenle de kanlı Bağdat rejimini desteklemekte hiçbir tereddüt göstermediler. Kürt halkı bunu unutmamalı, bundan dersler çıkarmalı.

Ozetle, uluslararası kamuoyunun, halkımıza karşı girişilen, Hiroşima ve Nagazaki'den bu yana görülen en büyük kitle-sel kırım olan bu olay karşısındaki tepkileri hiç de güçlü olmadı. Bu güçler, ya doğrudan kendilerine yönelik olmadığı, ya da ilişkileri zarar görmesin diye, uluslararası yasaların da çiğnenmesi olan bu korkunç kırımı fazla umursamadılar. Kendi üstlerine düşen insani ve ahlaki görevleri yapmadılar. Sorumsuzca davrandılar. Bu, insanlık adına utanılacak bir durumdur. Ve böylesine sorumsuz bir insanlık, istese istemesede de, bunun sonuçlarıyla mutlaka karşılaşacaktır. Dünyanın şurasında ya da burasında olup biten sorunlardan bana ne diyen biri, ancak bir budaladır. Günümüz dünyası bir insan bedeni gibidir. Eğer onun bir köşesinde acı veren bir çıban varsa, tüm beden bu acıyı duyacaktır. Kimyasal silahlar birgün başka ülkelerde de patlarsa, ya da Bağdat rejiminin ve benzerlerinin hazırlayıp denedikleri biyolojik silahlar mikropalarını ta dünyanın öteki ucuna kadar yayarlarsa kimse buna şaşmamalı. Kimse cehennemin ortasında kendisine cennet adaları kuramaz.

Besbelli, sorun yalnızca Halepçe'de verilen beşbin can ve daha son-ra buna eklenen kurbanlar değildir.

Uluslararası kamuoyunun, dünya barış güçlerinin, insan haklarını savunan çevrelerin sorumluluğu, yalnızca bu olaya tepki göstermekten ibaret değil. Bu olaya ve İran-Irak savaşına yol açan asıl nedeni unutmamalı. Bu Kürdistan'ın zorla parçalanması ve Kürt halkını tutsak etme çabasıdır. Kürt sorununa adil bir çözüm bulunmadıkça bölgeye barış gelmesi bir düş olacaktır. Sözkonusu çevreler için, aynı zamanda, halkımızın ulusal demokratik haklarının tanınması için de çaba göstermek, destek vermek bir ahlaki ve insani görevdir. Bu, aynı zamanda uluslararası hukukun bir gereğidir. Bu görevi yapmayanlar, dünyanın neresinde olursa olsun, halklara karşı işlenen cinayetlerin sorumluluğunu da taşırlar.

Halkımız tarihte birçok kez soykırımlarla karşılaştı, çok acılı, zor günler yaşadı. Ama ayakta kalmasını, direnmesini bildi. Kurtuluş mücadelemiz sürüp bugünlere geldi ve zafere kadar sürecek. Buna kimsenin kuşkusu olmasın.

16 Mart'ı ise bu acılı tarihe kazıyacağız. O gün Halepçe kentinin sokaklarında, bahçelerinde ve evlerinin içinde, ansızın gelen bir zehir bulutuyla yaprak gibi yere düşüp yaşamalarını yitiren, şehit düşen çocukların, gençlerin, yaşlıların, bu binlerce insanımızın anısı, Kürt halkı varoldukça yaşayacak. Bu anı özgürlük kavgamıza güç verecek, hız katacak. Eylemlerimizle bu günü düşman için bir kâbus yapacağız. 16 Mart unutulmayacak!

VİCDANIMIZDAN...

(Baştarafı 7. sayfa)

Parti lideri ve devlet adamı. Komünist Partisi Merkez Komitesi Politbüro Üyesi. Tüm-Birlik Merkez Yürütme Komitesi'nin ilk Başkanı. Halk Komiserleri Konseyi Başkan Yardımcısı, Cumhuriyet'in Emek ve Savunma Konseyi Başkan Yardımcısı, Lenin'den sonra ise bu konseyin (ESK) Başkanı. Bir dizi konuda Parti Merkez Komitesi çoğunluğuna ters düştü ve muhalefet saflarında yer aldı. Haksız biçimde devlete karşı ağır suçlar işlemekle itham edildi, ölüm cezasına çarptırıldı ve 1936 yılında kurşuna dizildi. 1988 yılında itibarı iade edildi.

(10) Bakınız "STP Library", No 11 ve 12, 1988, **Lenin'in Politik Vasiyeti**.

(11) G. Pyatakov (1890-1936), bir Parti lideri ve devlet adamı. Ekim Devrimi'ne katıldı. Ukrayna'da Sovyet Hükümeti'nin bir üyesi. 1920'den itibaren bir dizi yönetici

görevlerde bulundu. (Devlet Planlama Komitesi Başkan Yardımcısı, Ulusal Yüksek Ekonomik Konsey Üyesi, SSCB Devlet Bankası İdare Heyeti Başkanı, vb..) Bir dizi konuda görüşleri çoğunluğa ters düştüğü için parti muhalifleri arasında yer aldı. Haksız biçimde suçlanarak mahkum edildi ve 1936 yılında kurşuna dizildi. 1988'de itibarı iade edildi.

(*) Prof. Dimitry Volkogonov'la yapılan bu söyleşiyi **Sosyalizm: Teori ve Pratik** adlı Sovyet dergisinin Mart 1989 tarihli İngilizce baskısından alarak çevirdik. (RA'nin Notu).

STALİN ÜZERİNE

(Baştarafı 3. sayfa)

İnsan, sayın Volkogonov'un önemli bir bilimsel kuruma başkanlık eden bir Sovyet profesörü ve tarihçisi değil de, bu ülkeye çok uzak bir diyardan daha yeni teşrif etmiş biri olduğunu pekala düşünebilir.

Sayın Volkogonov'un kitabını ileride okumak mümkün olur belki. Ama bu yaklaşımla geçmişin gerçekçi bir açıklamasını yapmanın mümkün olacağı kanısında değiliz. Oysa buna çok da gerek var.

Biz, geçmiş yıllarda Sovyet bilim adamlarınca hazırlanmış iki Parti tarihi okuduk. Birisi Stalin döneminde basılmış, diğeri ise Stalin'den sonra. Bu ikisi, Stalin'in rolünü açıklamak bakımından çok farklı idiler. Birincisinde Stalin, Lenin zamanında ikinci adam, ondan sonra ise, elbet tek adam olarak çok yüceltilirken, ikincisinde tarihten adeta silinmişti. Kendisinden yalnızca iki-üç yerde söz edilmekte, o da küçümsenmekte, olumsuz bir görünümü verilmektedir.

Tarihi yazdıranların ve yazarların, olayları ve kişileri değerlendirirken tümüyle "tarafsız", "objektif" olmalarını beklemek belki bir düştür. Özellikle de o tarihte anlatılan kendi dönemleri ve kendilerinin şu ya da bu ölçüde taraf oldukları olaylarsa. Tarih bilimi, olaylara fizik ve kimyanın deneyleri gibi yaklaşmaz. Tarihi yazan da yazdıran da çoğu kez bir "taraf"tır ve ona kendi düşüncesi, yorumunu yansıtır. Ne var ki, yine de tarihi iktidar sahiplerinin ve onu kaleme alanların bir "düzmece" olmaktan kurtaran, onu bilimler arasına katan ölçüler vardır. Olayların dizimi, vurgulanması, yorumu farklı olsa da, o, olanı tümüyle inkardan gelecek, akı kara gösterecek bir

dereceye varamaz. Böyle bir durumda inanırlığını yitirir ve tarih olmaktan çıkar. Bir sosyalist ülkenin, hem de koca Sovyetler Birliği'nin tarihi böyle yazılmamalı. Bu, hem tarihe, SBKP'nin tarihine, hem de bu tarihe ilgi ve saygı duyan herkese karşı bir saygısızlıktır.

Mikhail Gorbaçov, Ekim Devrimi'nin 70. Yıldönümü nedeniyle 2 Kasım 1987'de Moskova'da düzenlenen toplantıda yaptığı konuşmada geçmişin özlü bir değerlendirmesini yaptı ve Stalin dönemi üzerinde durdu. Stalin'i ve Stalin dönemini olumlu ve olumsuz yanlarıyla, bir bütün olarak değerlendirdi. Gorbaçov, sözkonusu konuşmasında Lenin sonrası Parti içi ideolojik mücadele ile ilgili olarak Stalin'in olumlu rolünü şöyle dile getirdi:

"Başında Josef Stalin'in bulunduğu Parti'nin yönetici çekirdeği ideolojik mücadelede Leninizm'i korudu."

Gorbaçov, Stalin döneminde sosyalist kuruculuk, sanayi ve tarımdaki büyük başarılar üzerinde durdu. Tarımda kolektivistliğe geçilirken orta köylülüğün karşıya alınmasının Leninist politikadan bir ayrılma olduğunu ve gereksiz kayıplara yol açtığını belirterek şöyle dedi:

"Fakat yoldaşlar, sosyalizmi kırsal kesimde sağlamlaştırmak bakımından bir bütün olarak kolektifleştirmenin önemini göz önüne alırsak, o, son tahlilde temel önemde bir dönüşümdü."

Gorbaçov Stalin'le ilgili görüşünü şöyle özetledi:

"Stalin'in tarihimizdeki rolü şimdi çok tartışılan bir konu. O son derece çelişkili bir kişiliğe sahipti. Tarihi gerçeğe sadık olmak istersek, hem Stalin'in sosyalizm mücadelesine, sosyalist kazanımların savunulmasına yaptığı inkar edilemez katkıları, hem de, o ve çevresindekiler tarafından işlenen ve halkımıza pahalıya mal olan, toplum yaşamımızda vahim sonuçlara yol açan hata ve kötülükleri görmek zorundayız."

Kanımızca, Stalin'e ilişkin olarak bu çerçeveye nesneldir. Ya hep, ya hiç mantığından yola çıkmamakta, onu, olumlu ve olumsuz yönleriyle tarihsel yerine oturtmaktadır.

(1) Ekim Devrimi'nin 70. yıldönümü nedeniyle SBKP Genel Sekreteri Mikhail Gorbaçov'un 2 Kasım 1987'de Moskova'da yapılan toplantıda yaptığı konuşmadan.

TÜRBAN ve DARBE

(Baştarafı 4. sayfada)

niden Evren'in seçimi için ısrarlı olmasalar bile, cumhurbaşkanlığını kendilerinin tapulu mülkü olarak görüyorlar. Onlar, bir sivilin seçilmesine, yönetimde etkilerinin azalmasına gönül rızasıyla evet demeyeceklerdir. Böylece, sözde ordunun "Atatürkçü", "laik" geleneğine uygun olarak "irtica"ya karşı yapılan bu çıkış, militarist kesimin arkasına bir kitle desteği alma girişimidir.

Özetle, son olaylar esas olarak egemen güçlerin çeşitli kesimlerinin post ve çıkar kavgasının bir ürünüdür. Ne Evren laik ve çağdaştır, ne Özal dindar ya da demokrattır. İkisi de kendilerinin ve temsil ettikleri grupların çıkarları için bu işin ticaretini yapıyorlar.

Diğer yandan, Türkiye'de yeni bir askeri müdahaleye ortam var mı, veya bunun için koşullar uygun mu?

Nasıl Bay Evren, 12 Eylül öncesinde cumhurbaşkanlığı için turlar uzaıyıp gittikçe ve kimse kendisine "buyur!" demedikçe için için kuduruyor idiyse, ve sonuçta, "hevesini almak" için darbe yapıp, "vatanı kurtarıp" kendisini "devlet başkanı" ilan ettiyse, bugün de ordunun tepesindeki şu ya da bu generalin kurtarıcıdan aynı "heves"i geçmediğini ve sayın generallerin bu iş için uygun fırsat kollamadıklarını kimse ileri süremez..

Ne var ki, bu iş için yalnızca generallerin arzu ve hevesleri, cumhurbaşkanlığı koltuğunun veya "Konsey" üyeliğinin çekiciliği yetmiyor. Ortam da uygun olmalı. Yani ülke karışık olmalı, "terör, bölücülük, irtica gemi aızıya almış" ve vatan "kurtarılacak kıvama" gelmiş olmalı..

Kürt sorunu zaten gündemde. Ama onun için gerekli örgütlenme ve "tedbirler" fazlasıyla alınmış zaten: Olağanüstü Hal sürekli. "Bölge Valiliği", İngiliz sömürge valiliği gibi sürekli ve kendi başına buyruttur. 500 bin kişilik ordu orada. Ayrıca büyük bir polis gücü, özel timler ve işbirlikçilerden, veya zorla, tehditle halktan oluşturulmuş onbinlerce köy korucusu.. Ama şu ileri sürülebilir: Sıkıyönetimin tüm ülkede kalkmasıyla basın bir ölçüde, polis ve mahkemelerle boğuşarak da olsa, sesini duyurmaya çalışıyor. Parlamento'da "çatlak sesler" çıkıyor. Orada Kürt sorununu tartışanlar var.. Bunlar "vatanın ve milletin birliği" için tehliktir!

Ama besbelli, darbecilere bu yetmiyor. Bu arada, iyi saatte olsunlar

bazı terör olaylarını kotarıyorlar. Kimi "sol terör örgütleri" manşetlere çıkarılıyor. Derken "irtica" imdada yetişiyor!

Ne var ki, halkın gözü önünde ve karagöz perdesindeki gibi sahnelenen bu oyun yine de, bu darbe yorgunu ülkede, yeni bir darbeyi tezgahlamaya, böyle girişimde bulunulsa bile -bu elbet mümkündür- onu başa götürmeye, ayakta tutmaya yetmiyor. Darbe salt generaller cumhurbaşkanı olmak istiyor diye olmaz! Ona sermaye kesimi gerek duymalı. En başta da Amerika evet demeli. Burası dingonun ahır mı? Şimdiye kadarki tüm darbeler NATO planlarına uygun biçimde yapılmışken ve bu ülkede cumhurbaşkanı ve başbakan bile Amerika tarafından belirlenirken, NATO'dan, özellikle de ABD'den habersiz darbe mi olur?!

ABD veya NATO'nun ise şu anda Türkiye'de böyle bir şeye gerek duydukları söylenemez. Evren'in, ya da Özal'ın cumhurbaşkanı olması onlar için ne farkedir? Şu anda çıkarları tehlikede değildir. Çok çok, Özal gider, düzene uyarlanmış Baykal gelir!

Diğer yandan yurt içinde de kamuoyu bir darbe beklentisi içinde değildir. Böyle birşey, şu aşamada ANAP dahil, hiçbir burjuva partisinin işine gelmeyeceği gibi, kitleler de, 12 Eylül kâbusunun hâlâ sürdüğü şu koşullarda, böyle bir "kurtarıcı" beklentisi içinde değiller. Bu nedenle bir darbe girişimi, 27 Mayıs sonrası Albay Talat Aydemir'in çıkışları gibi temelsiz olur.

Kimin cumhurbaşkanı olacağı meselesine gelince, doğrusunu söyleyelim ki, Özal'ın ya da Evren'in, veya bir başka generalin cumhurbaşkanı olması, Amerika için fark etmediği gibi, bizim için de fark etmez! Bu zorbarların birini al vur ötekine.

**hevrê û
hevalên me
yên ku
şehid bûne
û me wînda
kırîne**

Weşanên PSKT

NÛ DERKET

Küba'da 30 Yıllık Devrimci Gelişme

YOLLAR AYRI, AMA AMAÇ AYNI: DAHA ÇOK SOSYALİZM (*)

Küba Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı "Devrimci Yönlendirme" bölümü başkanı George Gomes Barata'nın, Küba'nın şu anda çözdüğü sorunlarla ilgili olarak BTA(**)'dan Emil Panov'a anlattıklarının Türkçe çevirisini okurlarımıza sunuyoruz. Bir soru üzerine şöyle diyor Barata:

Küba geçmişte Amerikan ekonomisine tam bağımlıydı, onun uzantısı durumundaydı. Amerikan pazarı için o, sanki bir şeker üretme çiftliği idi. Bugün, başta şeker olmak üzere, tarım ürünleri üzerine inşa edilmiş ekonomimiz çok yönlü ve güçlü; ama endüstrileşme, ihracatın artırılması için de önemli çaba harcıyoruz.

Demir-çelik, metal işletme, makina yapımı gibi daha önce mevcut olmayan ulusal ekonominin birçok kolu, 30 yıllık bağımsızlık dönemi içinde yaratıldı. Küba narenciye ihraç eden başlıca ülkelerden biri haline geldi. Yapım sanayinin güçlü temeli atıldı, ülke enerjisinin alt yapısı oluşturuldu. Bugün bir elektrik santralinin tek başına ürettiği enerji bile, devrimden önce ülke çapında üretilenden çok daha fazladır. 1 milyon tonun üzerinde ulusal ticaret filosu oluşturuldu. Balıkçılık donanması ve gemi yapım sanayii inşa edildi. Ülkemiz, öncü teknolojiler olan ve gelecekte gelişmeyi belirleyecek biyoteknoloji, mikroelektronik, ve bilgisayar tekniği alanında da ilerliyor.

Her üç Kübalıdan biri öğrencidir. Irk ayrımı, uyuşturucu vb. olaylar tümüyle ortadan kalktı. Tüm yurttaşları kapsayan çağdaş sağlık sistemine sahibiz. Tek kelimeyle, geçen 30 yılın karşılaştırması çok olumludur.

Ama daha tüm ihtiyaçlarımızı karşılamış değiliz; bu, ekonomik sonuçlardan çok, Küba'nın geçmişte çok düşük bir gelişmişlik düzeyiyle yola çıkmış olmasından kaynaklanıyor.

Başarılar oldukça parlak, Sorunlar nelerdir ve onların çözümü için neler yapıyor?

Bu 30 yıl içinde ekonomiyi yönlendirmede birçok eksikliklerimiz oldu. Birinci grup hatalarımız var ki, biz onları idealizmin hataları olarak adlandırıyoruz. 60'lı yıllarda ve 70'li yılların başlarında bu yanlışlıklar yapıldı. O zaman durum şuydu: istedik ki

mümkün olduğundan çok daha hızlı gelişim ve istemi gerçek diye aldık. 1975 yılında bu eksikleri gidermeyi denedik. Ve ne zaman sandık ki onları gidermişiz, çok daha ciddi olanlarını işledik.

Fakat ekonomide yanlış olan idealist anlayıştan çok daha kötü ve tehlikeli olan teknokratik anlayışa geçmedik; çünkü bunun insanlar üzerinde çok olumsuz etkisi var. Öyle bir hayal yaratıldı ki, sanki ekonomik mekanizmalar, maddi ve ekonomik teşvikler, para herşeyi çözebilecek güçtedir. Heyecan 1975'ten 1985 yılına kadar sürdü. Bu, ekonomik alandaki tüm faaliyetlere yansıdı, sosyal gelişmemiz yavaşladı; belki ideolojik olarak geri adımlar da attık. Kitlelerde demobilizasyon tehlikesi başgösterdi.

Bu hataları işledik, çünkü diğer sosyalist ülkelerin deneyimlerini olduğu gibi kopye etmeyi denedik, bize başarılı gelen ekonomik formülleri ithal ettik, fakat şimdi görüyoruz ki onlar o kadar başarılı değiller. Kendi öz yolumuzu bulmak için şimdi orijinal görüşe dönmeyi deniyoruz.

Başkalarının deneyimlerine derin saygımız var, fakat onları kopya etmekte çıkarımız yok. Kendi koşullarımıza -gelişmekte olan ülke şartlarına, fakir, ABD'den sadece 90 mil uzakta, blokaja alınmış ve müttefiklerinden çok uzakta bulunan-göre kendimizi yönlendirmeliyiz. Devrimin savunulması bizim davamız olmalıdır. Bunun için özel çözüm yolları aramalıyız. Sorunlarımıza biz kendimiz çözüm bulmayı deniyoruz. Budur bizim seçimimiz. Yardıma güvenelim, fakat ona bağımlı olmayalım. Kendi öz gücümüzle güvenliğimizi sağlayalım.

Biz SSCB ile işbirliğine her zaman güvenmişizdir, ekonomik ve bilimsel-teknolojik yardım için ona çok şey borçluyuz. Fakat biz çok uzaktayız ve ABD ile, büyük anlaşmaların çerçevesi dahilinde çözülmesi mümkün olmayan özel ihtilaflımız var. Örneğin Reagan ve Gorbacov biraraya geliyorlar ve Avrupa'nın sorunlarını çözüyorlar. Fakat Küba ile emperyalizm arasındaki anlaşmazlığın bu tür anlaşmalarla çözülmesi mümkün değil. Çünkü bu anlaşmazlık, Doğu ile Batı arasındaki anlaş-

mazlıkların bir parçası olmayıp, ABD'nin, Avrupa'dan çok Latin Amerika'daki mevzileriyle sıkı sıkıya bağlı olan kendi çelişkisidir.

Küba devrimi önüne hangi hedefleri koymuştur? Diyelim ki, gelecek 10-15 yıl için?

Sosyalizmi inşa etme yolunda ilerliyoruz. Geleceği bu yolun dışında görmüyoruz. Kapitalizmin bize önerceği bir şeyi yok. Gelecek yıllarda ülkenin endüstrileşmesi, köy ekonomisinin geliştirilmesi ve halkın refah düzeyinin yükseltilmesi üzerine gücümüzü yoğunlaştıracamız. Bunlar bizim büyük hedeflerimizdir.

Tarım ürünlerini işletme sanayinin, ihtiyacımıza cevap veren makina yapımının, -yeni elektrik santrallerini devreye sokarak, bir nükleer santral de dahil olmak üzere, aynı zamanda petrol arama çalışmalarına da hız kazandırarak-enerjinin alt yapısını güçlendirip bu temeller üzerine endüstrileşmek. Bunlar somut görevlerimizdir. Turizmden elde ettiğimiz gelirleri arttırmayı ve şeker kamışı artıklarını değerlendirecek olan sanayii geliştirmeyi tasarlıyoruz.

Sosyal alandaki temel sorunumuz ve en büyük program konut yapımı sorunudur. Ayrıca sağlığın korunması, öğretim, kültür, öncü teknolojilerin gelişmelerini sağlamaya devam etmemiz gerekli; bütün kurumların çalışma koşullarını iyileştirmeliyiz. Latin Amerika devletleri ile ilişkilerimizi düzeltmeliyiz.

Bunlar beklentilerdir. Büyük planlarımız yok, hayallerle yaşamıyoruz. Gerçekçiyiz.

Dünya ekonomik krizi bize çok güçlü yansıdı. Dünya pazarlarındaki büyük dalgalanmalar bizi zor durumda bıraktığından, gelecek yıl içinde hangi araçlara sahip olmamız gerektiğini bilmek zorundayız. Örneğin şekerin fiyatı sürekli oynuyor. Planlama bu şartlarda olağanüstü zorlaşıyor. Uzun süreli büyük planlama düşüncelerinden şimdi sakınıyoruz. "Üçüncü Dünya"da uzun süreli planlama mümkün olmuyor. Gerçek böyledir.

Yani beş yıllık planlamanın dışında, şimdi planlamanın başka biçimlerini mi düşünüyorsunuz?

(Devamı 9. sayfada)